

מחשבתו רק לאדון יחיד ב"ה – כן יספיק הוא יתב' בידו שממילא יתבטלו מעליו כל הכחות והרצונות שבעולם שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל... וגם יגזור אומר ויקם לו לפעול ענינים ונסים נפלאים היפוך סדור כחות הטבעים, כיון שמשעבד ומדבק טוהר אמונת לבבו באמת בל תמוט רק לו ית' לבד, ואצלו ית' הכל שוה כל רגע לפעול בסידור הטבע שקבע או היפוך סידור הטבע... (מתוך נפש החיים גיב).

[...הכוונה רק למי שמשגי בידיעה שלימה דאין עוד מלבדו מהני זה, דאז גם הש"י הווה עמו... שאני ר' חנינא כו' שהיתה קבועה בו זו הידיעה דאין עוד מלבדו ולכן נתגלה הש"י למענו בהתגלות זו, ולא יוכל שום דבר להזיקו. פרי צדיק וארא יב].

דף ח

באורים בפשט

'שחין ומכוה מטמאין בשבוע אחד בשני סימנין...'. 'שחין' או 'מכוה' הם שני סוגי פגיעות בעור; השחין בא ע"י מחלה או מכה, והמכוה – ע"י כווייה מאש או מתולדותיה.

שאת או בהרת כי תהיה בעור, יש בה שלשה סימני טומאה; מחית בשר חי, שער לבן, ופסיון. לעתים נצרכים להסגירה שבועיים – כאשר לסוף שבוע ראשון עמד הנגע בעיניו. ואילו שאת או בהרת הנוצרת במקום בו העור הופשט על ידי שחין או מכוה [והתחיל להתרפאות], דינה שונה; אין בה אלא שני סימנים; שער לבן ופסיון. ואין בה הסגר אלא לשבוע אחד, שאם מתחילה לא היה בנגע שער לבן – לא יחליטנו הכהן אלא יסגירו לשבוע, ובסוף השבוע אם נולד בו שיער או פשה – יחליט, ואם לאו – יפטור. [פשה או צמח שער לבן לאחר שפטר – יחליט] (ע' רמב"ם הל' טומאת צרעת ה).

'סכין של עבודת כוכבים מותר לשחוט בה...'. יש סוברים [דלא כהתוס' כאן ועוד ראשונים] שכל שחיטה נחשבת כתיקון והנאה כיון שכן דרך בני אדם לעשות. ורק לענין סכין של עבודת כוכבים התירו משום שעכו"ם אינה אסורה אלא בהנאה של ממון, כדכתיב ולא ידבק בידך מאומה מן החרם, ושחיטה אינה נחשבת כהנאת ממון שהרי נפחתיים דמיה משהיו (עפ"י יראים קב. וכן נראה בתוס' שבת קו.).

ובזה מובנים דברי הט"ז (יו"ד רכא סקמ"ב) שהמודר הנאה מחברו אסור לשחוט לו, ורק לענין סכין עבודת כוכבים התירו. והשיג עליו בנקודות הכסף מדברי התוס' כאן, שרק בשבת נחשב השוחט 'מתקן' משום מלאכת מחשבת. אך דעת הט"ז כבעל היראים והתוס' בשבת (עפ"י אבני נזר או"ח קיז).

זתיפוק ליה משום שמנונית דאיסורא'. אף על פי שסתם כלים אינם בני יומן, וא"כ הרי אותה שמנונית פוגמת הטעם [ואם משום השמנונית שבעין – הלא יכול לקנחה], מכל מקום אסור לכתחילה להשתמש בסכין שאינה בת יומה, גזרה אטו בת יומה, והרי רב נחמן 'מותר לכתחילה' אמר.

[ולפי מה שכתב הכסף-משנה (ע"ז ז, ט) שלדעת הרמב"ם אין התר לכתחילה, וצריך לדחוק לפי זה ש'מותר' שאמרו הכוונה שהשחיטה מותרת לאחר מעשה, וא"כ קשה מדוע לא תרצו בשאינו בן יומו ולכך מותר בדיעבד – וי"ל לפי מה שכתב בספר כרתי ופלתי (י סק"א) שהרמב"ם סובר שתקרובת ע"ז אסורה אפילו שלא כדרך הנאתה, הלכך גם נותן טעם לפגם אסור] (עפ"י בית הלוי ח"א מז).

והארין שם בבאר דעת הרמב"ם לאסור לכתחילה משום 'לא תביא תועבה אל ביתך'. ועוד נראה שלכך נקט הרמב"ם לשון דיעבד, כי בע"ז של ישראל שאין לה ביטול אסור לקיימה כלל, ועוד הלא בשימושה הוא רוצה בקיומה, ורק בע"ז של נכרי שיש לה ביטול מותר לכתחילה (ע' חדושי ר' מאיר שמחה; משיב דבר ח"ב ע"ד ד"ה כל זה), הלכך נקט הרמב"ם דין הפסוק.

(ע"ב) 'לימא בהא קמפלגי, דמר סבר בית השחיטה צונן ומר סבר בית השחיטה רותח...' פירושו, אעפ"י שאין בית השחיטה רותח ממש ואף היד אינה סולדת בו, ודברים אחרים בחום כזה אינם בולעים ופולטים – ידוע היה לו לרב שלפי טבע בית השחיטה, דרכו לבלוע ולהבליע בשיעור החום המועט שבו כדין רותח, ולפיכך סובר שצריך לקלוף [ואולם כיון שאין חומו רב כל כך די בקליפה ואין אומרים שמנונית האיסור מפעפעת ונבלעת בכל]. ולדעת החולק, אין זה חום מספיק כדי בליעה (רשב"א בשם רבו. ותמה קצת על הסבר זה ממשמעות דברי הגמרא בהמשך).

[הואיל וקיימא לן 'בית השחיטה צונן הוא', וגם למאן דאמר 'רותח הוא' אין היד סולדת בו – כמבואר בדברי הראשונים. ומשמע לכאורה (ע' בריטב"א שבת מב.) שהוא הדין בכל הנשחים, לא רק בבקר ובצאן, אם כן נוכל להוכיח ששיעור 'יד סולדת בו' הוא לא פחות מ-45 מעלות צלזיוס, כי הנה החום הרגיל של ברווז שהוא עוף טהור, בשעת מאמץ, קרוב לארבעים וחמש מעלות. ולדעת מומחים, הדם היוצא מבית השחיטה עולה לפחות במעלה אחת, וכשהוא חולה גם כן עולה החום לפחות בשתי מעלות, וכיון דקיי"ל בית השחיטה אין היד סולדת בו, אפשר לקבוע בפשיטות שבפחות מ-45 מעלות אין היד סולדת (עפ"י הגר"ש"ו אייערבך זצ"ל, מובא בשמירת שבת כהלכתה פרק א הערה ג. וע"ע בספר בירור הלכה שיהח).

'סכין טריפה... והלכתא אפילו בצונן' – אבל בלא הדחה אין להתיר, ואעפ"י שבית השחיטה טרוד לפלוט דם, בולע הוא מהשמנונית הדבוקה לסכין (עפ"י ט"ז וש"ך יו"ד י, ב).

'... אחת ששוחט בה ואחת שמחתך בה בשר'. אף על פי שבכל אופן צריך השוחט לבדוק סכיניו קודם שחיטה, וא"כ מה בכך אם בינתים חותך בה בשר – שמא כיון שלפעמים בודק הסכין לאחר השחיטה ומצניעו, שאז אין צריך בדיקה כשחוזר פעם אחרת ושוחט [וגם אם אבדה הסכין לאחר השחיטה, מעמידים על חזקתו וכשר], הלכך אם אינו מיוחד לשחיטה, פעמים שחותך בו בשר משום שאינו חושש שייפגם בכך, ויש לחוש שמא יש שם עצמות, וישכח וישחט על סמך בדיקה ראשונה ואסור (רשב"א).

'הטבח צריך שלשה סכיניו... אחת שמחתך בה בשר ואחת שמחתך בה חלבים'. משמע מלשון הגמרא שדין זה נאמר אודות הנהגת הטבח לכתחילה, שלא יסמוך על עצמו לקנח הסכין בכל פעם אחר חתיכת החלבים, ואולם לא הטילו איסור על הסכין של החלבים להשתמש בה לבשר. הלכך אם אבד לו סכין הבשר ובא לשאול האם יכול לקנח סכין החלבים ולחתוך בו בשר שנצרך לקונים – מותר. וכן מסתבר, שכשם שמותר לאחרים להכשיר סכין החלבים של הטבח, כך גם לעצמו מותר. אלא שאסרו לו להסתמך על זריזותו וזהירותו, אבל אם קרה מקרה בלתי צפוי שנצרך לדבר – מותר (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ב מו). לפי"ז יש ללמוד אודות המובא בפוסקים שנוהגים איסור בהגעלת כלי חלב לאכול בהם בשר או להפך, כי אם יעשה כן לעולם, לא יחא לו אלא כלי אחד ותמיד יגעילנו, וזה אסור שמא יטעה וישכח להכשיר הכלי (ע' מג"א תקט סק"א) – שאם נזדמן מקרה חריג שנצרך לכלי בשר וכד', יחא מותר להגעיל. ע' באג"מ שם שהשוה בין הדינים הללו.

עינים והערות

רש"י ד"ה משום שחין נדון. לענין נגעים וכו' שחין בא על ידי חום שמתחמם מחמת כח ההכאה, ומכּוּה באה מחמת האור וכו' עכ"ל. ויש לעיין מהיכן למד רש"י ששחין בא מחום שמתחמם מחמת ההכאה, שמא בא מכח כאב המכה ולא מחמת חום.

ונראה שההכרח לכך הוא שאם אינו בא מחום, מדוע לקה בגפת ובחמי טבריה נידון משום שחין והלא אלו מזיקים מחמת חומם והיו נידונים משום מכוּה? – לכן צריך לומר שגם שחין נעשה מחום, וההבדל בין שחין למכוּה הוא מאיזה חום נעשה, אם מחום אש או מחום שאינה מאש כמו גפת וחמי טבריה. ולענ"ד יש לומר שמכאן למדו חז"ל שבכל מקום שהזוהירה תורה על בישול היינו בישול באש ולא בחום אחר שאינו מאש, ולכן המבשל בשבת או המבשל הפסח או מבשל בשר-וחלב, אינם אלא בבישול באש ולא בבישול בחום אחר.

[ומדברי התוס' כאן (ד"ה בחמי טבריה) שנסתפקו לדעת רבי יוסי הסובר שחמי טבריה הרי הם תולדת אש לענין בישול בשבת, מ"מ אפשר שמודה שנדון כשחין ולא כמכוּה כיון דהאי אור של חמי טבריה בידי שמים – לדבריהם יוצא לכאורה שאש שנוצרה מחום השמש ונכוּה ממנה אדם נידון כשחין. ולפי"ז קשה לכאורה הכהו חבירו באבן יחשב כמכוּה שהרי חום זה אינו בידי שמים, ואולי אין הכי נמי וצ"ע].
ואם כנים הדברים, יש לפרש מה שכתב רש"י בשבת (לט) על הא דאמר רב נחמן בחמה דכו"ע לא פליגי דמותר (לבשל בה בשבת), דאין דרך בישולו בכך. – אין כוונתו להסביר למה מותר לבשל בחמה, משום שלא כדרך וכל שעושה מלאכה שלא כדרך פטור בשבת, כמו הכותב בשמאלו – שהרי לענין שחין ומכוּה אין מקום לביאור זה, שהרי גם שחין וגם מכוּה אין דרך שילקה אדם בהם, אלא כוונת רש"י לומר מאחר שידענו מדיני שחין ומכוּה שיש שני מיני חום ומצינו שחילקה תורה ביניהם, לכן גם לענין שבת מסתבר שמלאכת בישול היא בחום האש ולא בחום האור, שכיון שאין דרך לבשל בחום האור לפיכך מסתבר שהתורה לא דיברה מחום הזה.

אכן הר"ן (ע"ז לח: בדפי הר"ן ד"ה גרסינו) הביא מהרמב"ן להוכיח שכלי שני בולע אף על פי שאינו מבשל, מדקיימא לן מליח כרותח ומ"מ מותר למלוח בשר ואין בו משום מבשל – הרי שזה שמליח כרותח היינו לענין בליעה ולא לענין בישול. והר"ן שם דחה שלא נתבאר בגמרא שאין איסור בשבת למלוח משום מבשל ורק משום מעבד נתבאר שאין במולח. ע"כ. והקשו על דבריהם (השואל בנדע-ביהודה) מה מקום לומר שיש בישול במלח לענין שבת, והרי מלח אינו תולדת אש? ותירץ הנוב"י שמלח אף שאינו תולדת אש, מ"מ כיון שהדרך למלוח, אילו היה בו בישול היה אסור בשבת, ורק בחמה שאין דרך לבשל – מותר. וזה אינו כדברינו.

ואולי יש לדחוק ולומר שאילו היה מלח מבשל, תו לא היתה סברה לומר שהתורה לא אסרה בישול בשבת בחמה, כיון שהדרך לבשל גם בחום שלא בא מאש. אכן אם נאמר כן ברמב"ן, אבל בר"ן לא יתכן לומר כן. וצ"ע.

גם יש לעיין מה הדין באדם שלקה מחמת מלח, האם נחשב כשחין או כמכוּה, ובודאי שאין סברה לומר שהוא מכוּה, והרי במכוּה לא מצינו שצריך בישול אלא כל חום אפילו מכלי שני נחשב ככוּה, ובע"כ שכל שהלקותא אינו מחום אש, אף על פי שהוא כדרך אינו נחשב כמכוּה אלא כשחין (מהגר"נ גולדברג שליט"א).

מש"כ אודות אש הנעשית מאור השמש שתיחשב כאור בידי שמים, לכאורה יש לדון שכיון שהיא ממש אותה אש שאדם עשה, הריזו מכוּה. ולא אמרו התוס' אלא באור של גיהנם שהיא אש אחרת (וע' כע"ז בשו"ת שם אריה יו"ד לב). אמנם כוונה הנעשית ע"י דבר שחומם בחמה, אכן לא יהא דינה כמכות אש.

תוס' ד"ה מותר. הקשו למה השוחט בשבת בחוץ חייב משום שתיקן להוציאו מידי אבר מן החי, הגם שמותר לשחוט בסכין של עבודה-זרה ואין בו איסור נהנה מע"ז, שהפסד שמפסיד מזה שהבהמה שחוטת גדול מהרווח שמרויח מכך שהבהמה שחוטת, ששוחט בהמה בריאה מקלקל הוא ואין זו הנאה כי בחייה היו דמיה מרובין מלאחר שחיטה, שבחייה עומדת לג' דברים לגדל ולדות ולהרישה ולאכילה, ואם כן מדוע בשבת חייב והלא המקלקל פטור? [ויש לעיין למה לא הקשו התוס' מכל שוחט בשבת מדוע חייב, והרי כל שוחט מקלקל הוא. וצ"ע].

ותרצו, שאני שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה, וכיון שיש תיקון פורתא חשיב מלאכת מחשבת, שלכך נתכוין, אע"פ שקלקולו יתר על תיקונו, אבל לענין הנאה מעכו"ם לא חשיב הנאה כיון שקלקולו יתר על תיקונו. עכ"ל.

וקשה לפי זה מה שאמרו בגמרא חגיגה בחופר גומה ואינו צריך אלא לעפרה, שלר' שמעון פטור משום מלאכה שאינה צריכה לגופה, ולר' יהודה פטור משום שהוא מקלקל – וקשה מדוע לא יתחייב כמתקן והלא יש כאן תיקון פורתא ולכך נתכוין, להשתמש בעפר, וכי גרע מה שנהנה מעפר יותר ממה שמותר לבן נח לאכול?

ונראה לתרץ לפי מה שכתב רש"י שבת (מב. ד"ה גחלת) שהמכבה גחלת של מתכת פטור מפני שאין כיבוי במתכת. והסוגיא שם הולכת אליבא דר' יהודה שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה ולכן מכבה גחלת של עץ חייב. וכתב רש"י (שבת קלד, א) בגחלת של עץ אסור דשייך בה כיבוי לפי שעושה פחם. גחלת של מתכת לא שייך ביה כיבוי דאינו עושה פחם. עכ"ל. וקשה, והרי לר' יהודה חייב גם בשאינה צריכה לגופה ומה בכך שאינו עושה פחם? לכן נראה שגם ר' יהודה אין חייב אלא בשנעשה הדבר בגופה, רק שאינו צריך לכך, כגון מכבה עץ שלא לצורך גחלת אלא כדי שלא ישרף הבית, אבל אם מכבה גחלת של מתכת, או גז, שלא נעשה כלל גחלת, בזה גם לר' יהודה פטור.

ולפי זה מובן למה חופר גומה ואינו צריך אלא לעפרה פטור גם לר' יהודה, אף על פי שנעשה גופה של מלאכה דהיינו הבור, מ"מ כיון שלגבי מה שנעשה בור יצא קלקול, ומה שיש תיקון הוא בהימצאות העפר, הלא זה אינו גופה של מלאכה הלכך פטור גם לר' יהודה.

ובזה מובן מה שהגמרא בחגיגה אמרה לפרש המשנה שם שדיני שבת הררין התלויים בשערה, היינו דין החופר בור ואינו צריך אלא לעפרה. והקשו הא תינח לר' שמעון, לר' יהודה מאי איכא למימר? ותירצו: בחופר בור ואינו צריך אלא לעפרו גם לר' יהודה פטור משום מקלקל. וקשה, אם מטעם מקלקל הרי יש דוגמאות הרבה של מקלקל ומה מצאו להזכיר דוקא חופר בור? ולפי מה שהעלנו מיושב, שכוונת הגמרא שהדין של אינה צריכה לגופה זהו הר התלוי בשערה, וגם לר' יהודה משכחת לה אם מה שיצא לגופה הוא מקלקל, חוזר הפטור להיות מלאכה שאינה צריכה לגופה (מהגרז"ג גולדברג שליט"א).

עוד בדברי התוס' – ע' במהרש"א ומהרש"ל סנהדרין כו. שבט הלוי ח"א עב; אבני נזר או"ח עז; חדושי הגרז"ר בנגיס ח"ב סו"י ט.

(ע"ב) זאיבעית אימא בישנה שליבנה באור. דייק המרדכי (תקעז), מכך שלא אמרו 'שליבנה והטבילה' – שסכין שחיטה אינה טעונה טבילה לפי שאינה נחשבת 'כלי סעודה', שהרי הבשר מחוסר ביטול או צליה [ויש מפרשים הטעם, כי לעצם השחיטה אין צריך כלי דוקא, וכשרה בקרומית של קנה. עפ"י יש"ש יא]. וכן פסק בשלחן ערוך (קכ,ה). ודעת התשב"ץ להצריך טבילה. וכתב הרמ"א להטביל בלא ברכה.

‘ולמד בחמין מ”ט משום דקא בלעה איסורא, דהיתירא נמי בלעה אבר מן החי...’. יש להוכיח מכאן שגם דבר חי אוסר בבליעה ופליטה ברותת, שהרי מבואר שאילו היתה חמה קודם גמר השחיטה, היתה הסכין נאסרת משום בליעת שמנונית מהבהמה החיה [ואין לחלק ולומר שכיון שנעשית טריפה בתחילת החיתוך, אינה נחשבת כבהמה חיה לענין זה, שודאי אין מסתבר לחלק לענין בליעה בין טריפה לשלימה] (עפ”י פרי יצחק ח”א כא וח”ב כד. עע”ש באריכות).

א. ע”ש שצדד למ”ד בהמה לאו לאברים עומדת ואין איסור ‘אבר מן החי’ כשהיא שלמה, אין לאסור משום בליעת טעם מאבר מן החי. ולפ”ז צריך לפרש קושית הגמרא כאן רק למ”ד לאברים עומדת.

ב. לכאורה מכאן אין להוכיח אלא בכגון סכין החותכת, שנדבקה בה מעט משמנונית הבשר, הלכך אם חמה היא נבלעת בסכין אפילו בדבר חי. אבל אין ראייה על בשר שאינו חתוך שמפליט כשהוא חי, כגון תרנגולת שנכנסה לתוך כלי עם חלב חם [או אדם שהכניס אצבע למאכל חם] וכד’.

ג. עוד בענין בליעה ופליטה בדבר חי – ע’ שו”ת חתם סופר יו”ד צד; עמודי אור נד; קהלות יעקב ה.

*

‘... ולא כמש”כ דתרנגולת אינה קרויה ‘חתיכה הראויה להתכבד בה’ בעוד שהיא שלימה, דהא מעשים בכל יום כשרוצים לכבד אדם חשוב בסיום מסכתות ובחופות, מעמידין לפניו תרנגולת שלימה וזהו דרך כבוד. ומותר לחתכה בסכין של עבודה זרה מפני שהוא מקלקל, דבעודה שלימה ראויה לדורון לאדם חשוב...’ (מתוך אור זרוע ח”א תנח).

דף ט

‘תלמיד חכם צריך שילמוד ג’ דברים, כתב...’. רש”י מפרש שידע לחתום שמו. וקשה, הלא זאת כל אדם יודע (כמו שאמרו בגטין ס:), ועוד הרי מעצמו בקי בהם ואין צריך ללמוד [וכמו שכתב רש”י לענין קשר תפלין וברכת חתנים וציצית שלכך אין צריך לימוד כי מעצמו הוא יודע].
ומהרש”ל פירש כתב – שיוכל לכתוב תשובות ופסקי דין, ואף אגרת שלומים בצחות לשון הנאה לת”ח. ויתכן לפרש כתיבת ספר תורה תפלין ומזוזות. וכן נראה שפרש מהרש”א בחדושי אגדות (הדושים ובאורים).

‘מאי קמ”ל כולהו תניניהו?...’. ואם תאמר הלא משמיענו שאינו נאמן לומר לא שהיתי ולא דרסתי? יש לומר שגם זה אינו חידוש, שכיון ששהיה ודרסה פוסלות והוא אינו יודע, יתכן ששהה ודרס ואינו זוכר עתה, או אף בשחיטה עצמה לא הרגיש בדבר מתוך שלא היה מקפיד.
ומלשון רש”י יש לדקדק [וכן כתב אחד מחכמי צרפת], שאם אכן הודיעוהו עתה הלכות שחיטה ואומר שהוא זכור שלא שהה ולא דרס – מותר לאכול משחיטתו (עפ”י רמב”ן להלן יב: ועוד).

‘הטבח צריך שיבדוק בסימנים לאחר שחיטה... לא בדק מאי... טרפה ואסורה באכילה’. מבואר בתוס’ וברשב”א ועוד ראשונים, שמדין תורה אפשר להסתמך על רוב השחיטות שנעשות כראוי, וחכמים הם שחששו בדבר. ויש סוברים שדין תורה הוא זה (כ”כ אחרונים בדעת הרמב”ם. וכן נקט בנינת אדם (רוב וחזקה א)